

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 39 (9414) | Пятница, февраль 15, 1974 чыл | 1925 чылда үндээлдеттинген | Өртүз 2 кол.

КЫШТАГЛАШКЫН—ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

ХОЙНУҢ ӨЗҮЛДЕЗИ—ХУРАГАНДА

Республиканың хойжулары толардыкчы чылда алган үлээлгелеринин барзаан—малдың чып төлүн менди камгалап алып дөң сорулгазын күөсөдү киришкенер. Амгы үеде чамдык районнарда шор малдың массалык оодлашкыны чорун турар, а өскерлеринде ол чугула кампания чаа эгезлей берген. Мынчаан кохоз, совхозтарның удуртукчулары, тускай эртемниктер хойжулар-биле кады бир дем-аңг аждадап, ол кол участокте бүгү күшүп мөөнөш, малды четчир санын чок, суг-биле хаддырар, хойжуларның амдырал-чуртталгазын экиндер хемтегери ап турарлар.

Февраль 13-түд медээни баугаар алырга, республиканың кохоз, совхозтарында 148360 хой төрөөн болуп турар. Ичин камгалап алган хураганга салы—148485 баш болган. А чүгүле кохозтарда 52360 хой оодлаан, оон 52450 хураганга менди, камгалаан ап, өстүрүп турар. Хой ажил-агыйымы чамдык районнарда байдал кандайдыр? Бо хүндерде он хой хураган Чоон-Хемчик биле Улуг-Хем районнарып ажил-агыйыларды болуп турар. Чоон-Хемчик районда 33975 хой оодлаан. Ичинга-биле 34181 баш хураган бүрүн камгалап турар.

Ооң адаанда Улуг-Хем районун кохоз, совхозтарының хойжулары болган. Районда 27400 баш хой төрөөн болган оларның 27401 хураганга хойжулар менди алган. Ол-ла медээ-биле алдыга Бай-Тайга районда 19808 хой төрөөн, 19880 хураган менди адынган, а Барыш-Хемчик районда төрөөн 17038 хойнун 17056 хураганга онча болуп, денгел-күштүг өзүп, доруту турар. А Эрлин болган Мөңгүн-Тайга районнарының хой малыга бо чылын 22762 баш чып хураган мөшөш.

Районнарда шор мал багышкы көмөш, хойжу бүрүзүгө өөрчүтүп түнөөлдерин эжеп турары-биле кады хойнун ара салыр, өлүг хураганнар төрүүр таварылгаларын бар. Хой оодлашкыны ага-лана үчеп бээр Улуг-Хем району чып хураганнарын харамазы 587, Чоон-Хемчикке—222, Барыш-Хемчикке—386, Мөңгүн-Тайгага—300 баш болган. Хойжуларның болгаш тускай эртемниктеринин амгы үеде чугула сорулгазы болза, малдың чып төлүн менди, харама чок камгалап алып дөң бар аргаларын көргөп, шулдугу болгаш кызыкмак ажилдары болур.

ХОЙЖУЛАРНЫҢ ОЛЧАЗЫ КӨВҮДЭЭН

ӨВҮР. «Коммунистче орук» колхозун Улаатайда хойжу бригаданында төрүзе чогуур 2803 хойнун 1125-и оодлапкан. Хойжулар 1155 хураганга бүрүн камгалап алган. Мурнакчы малчылар Куулар Салай 138, Монгуш Намбар оол 198, Монгуш «Сосор-оол» 216, Монгуш Алар-оол 101 хураганга менди доруктуруп, өкч ажаап турар. Мал чөмү көдүн бүрүзүгө бар. Чаш хураганнар ажаан, доруктуруп черлер четчир. Оларның ишти арыт, кургап.

Ч. ИРГИТ. Ол-ла районун «Торгалы» совхозун 6251 баш хой төрөөн, оон 6255 хураганга менди адынган. Ажил-агыйымы хойжулары малдың баш санын хоратпас, алган социалист үлээлгелерин күөсөдү дөңгө кызыкмак ажилдар турар. Мынчаан хойжулар Сузулар Хонеш-оолдун, Куулар Алай-оолдун, Кыргас Шивит-Доржунун ажил-агыйымакталды.

И. ДАМДЫН. ЧООН-ХЕМЧИК. «Алдан-Маадыр» совхозтун директору, партия комитетинин чып төлүн чыггыр чок камгалап алып дөң боттук ажилдарын чорудуп турар. Амгы үеде кохозтарда, фермаларда 603 тонна сөгөн, 234 тонна сөгүстү немей чедирген. Салбырда 1989 хой оодлаан. Оларның чып төлүн менди. Амгы үеде камгалап алып дөң боттук ажилдарын чорудуп турар. Амгы үеде кохозтарда, фермаларда 603 тонна сөгөн, 234 тонна сөгүстү немей чедирген.

Б. ОНДАР. БАЙ-ТАЙГА. Хой оодлаашкыны бо районда баа түрөткө берген. «Тээл» совхозтун Наймал салбырында төрөөн 2927 хойнун 2955 хураганга менди өзүп турар. Оларның ичинде 28 хой иштээл. Хойжулар Салчак Шынар, Хертег Септ-Доржу, Хертег Лаа олар амылга кызыкмак, харымсалгалык чорун коргуп, чаа төртүткөн чып хураганнарын чыдырп чок ажаап турарлар.

Аалдап чордуvus

Баа-Хемнин «Тиледе» кохозунун болуп малчынары болгаш мал ажилынын тускай эртемниктери чаркыш турар кожавис Таңды районун «Революцияны чалбыжы» совхозунга дуржулга солчуру-биле суралгы хойжу Иван Петрович Сафоновтун кыштазга чордуvus.

— Аг-сураанар алган киж болгай силер. Эрткен шиттирилг чылда 100 хойга онааштыр 137 хураган менди алган болдулар. Оон чакыдын билин алып дөң келген мындык беш ийин, Иван Петрович — деп анаа чугааладымыс. Иван Петрович кезек када боданып олура, оон чугаалап эгезлей:

— Ажил-агыйымы бергенер, чакыттар бар болбайн аан. Силер баа малчын болганында, мени оза-ла «тазы» ажилды чордуvus деп боданып көрүңер. Чүгө дөңгө, бистин ажилымызга дөңгө-ле билер болгай силер. Мынчаалжак канчаар ажаап турарымын соннуургалып көрейн. Бол-ла чүгө — чайын хойну мяк семирттип алырында. Семпе хой кышты белен тоовас. Мынчаанга кодан хомжуну чайын, күзүн семирттип алырынга онза кичээлгэй салып турар мен. Чамдык хойжулар чаага, уй-гужу болгулар. Эрткен түрүп көргө, хүн хөөрөп, ийи берген болур. Хойну ийи үзүр өткырип үндүргө орта өткэн шыдапас, доран-ла дөңгө-ле чүткүр болгай. Эрткен дан чаа-ла чырып олурда семирткен, өл-сүнген шык, шамыныгы турда казырып үндүр херек. Оон ийи чамдык хойжулар чайын, күзүн хүнунг турда-ла хон өдөккө кирип кээр-дир. Хойнун эки семиртпейн баар ужуру ийи дөң болаар мен. Мен мынчаар кылып турар мен: эрткен сыгыр дан бажында өдөргө үндүр, кезжээ орай дүңгө чедир кадарар, сугтадын эки таарыгытыр. Мынчаар кадарга хой эки семирттир. Бир чугула чүгө бола, кыжын хойну хөдүн эрттир ланг ка-

жаага кажаллавазы болур. Ол чорук хойнун дүгүн баксырал. Кажанын чүгө хой төрүүр үеде чыгылап ап турар мен. Хойнун боозу улгазы бергенде, өнү кончүг ханамчалык ажаан чегерер, кадарар херек. Кажалдан үндүргө, хойларын сымарлаштырып, иткештирип көлбөс. Мен хой-ча сугалып кезжээ, олардан келгенде берип турар мен. Алаак сөвлүндө эңне чугула чүгө — хойжу кижинин бодунун кызыкмак, кезжээ, мергешилг болурунда — деп, Иван Петрович түнөөдү. — Оон соонда совхозтун мал экинчи тайбырып кылгаш, хойну оодлаар мурнунда 40—42 хонук бургузат, төрүүрүне 12-13 хонук четпейн турда баа калап тускай эм-беле сымкытып турарын чугалады. Мынчаан ам сымкытырда, хой ийи-бүрү аарылардан аарыпас, боду-да, чаш төлү-даа калып болур, кол-ла чүгө хойнун ара салырын шак ийиң арга-биле бүртү уутканында деп билип ал-

О. СЕДИ. ЭРЗИН. Районун ажил-агыйылында хойнун массалык оодлашкыны эгезлөө. Шуну 6180 баш хой төрөөн, оон 6181 чып хураганга менди алган. Ажил-агыйылар айы-биле мындык: «Мөрө» колхозта 1950, Ленин атыг колхозта 950, «Чаа орук» колхозта 1530, «Коммунистче орук» колхозта 1750 баш хой хураганга. Районда хойжу бригадаларың малчынарынга кино, концертти көргүзүрүн организаастап, автолавка хаддырларын доктаамал чырдырып көргөн.

А. АРАКЧАА. Салбырда 1989 хой оодлаан. Оларның чып төлүн менди. Амгы үеде камгалап алып дөң боттук ажилдарын чорудуп турар. Амгы үеде кохозтарда, фермаларда 603 тонна сөгөн, 234 тонна сөгүстү немей чедирген. Салбырда 1989 хой оодлаан. Оларның чып төлүн менди. Амгы үеде камгалап алып дөң боттук ажилдарын чорудуп турар. Амгы үеде кохозтарда, фермаларда 603 тонна сөгөн, 234 тонна сөгүстү немей чедирген.

О. СЕДИ. ЭРЗИН. Районун ажил-агыйылында хойнун массалык оодлашкыны эгезлөө. Шуну 6180 баш хой төрөөн, оон 6181 чып хураганга менди алган. Ажил-агыйылар айы-биле мындык: «Мөрө» колхозта 1950, Ленин атыг колхозта 950, «Чаа орук» колхозта 1530, «Коммунистче орук» колхозта 1750 баш хой хураганга. Районда хойжу бригадаларың малчынарынга кино, концертти көргүзүрүн организаастап, автолавка хаддырларын доктаамал чырдырып көргөн.

О. СЕДИ. ЭРЗИН. Районун ажил-агыйылында хойнун массалык оодлашкыны эгезлөө. Шуну 6180 баш хой төрөөн, оон 6181 чып хураганга менди алган. Ажил-агыйылар айы-биле мындык: «Мөрө» колхозта 1950, Ленин атыг колхозта 950, «Чаа орук» колхозта 1530, «Коммунистче орук» колхозта 1750 баш хой хураганга. Районда хойжу бригадаларың малчынарынга кино, концертти көргүзүрүн организаастап, автолавка хаддырларын доктаамал чырдырып көргөн.

„МОСФИЛЬМНИҢ“ ТУГУНДА — ОКТЯБРЬ РЕВОЛЮЦИЯЗЫ ОРДЕН

Тургузуган хүндүн бээр 30 чыл болган «Мосфильм» студиянын бист муң кижини коллектив бистин хой нашо-вадды киноматографының өртенгезне төлөткөн салышкыны кириген. Совет кино уран чүгүлүнү хөгүлдөргө уаг ачы-хавылаан дөңгө бо студия ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунун Чарлыы баугаар Октябрь Революцияны орд-биле шаңнаткан. СЭКП ТК-ның Чингис секретари эш Л. И. Брежневтин студияга чедирген бадыр мосфильмдерин чогалдыкчы соруп кириген.

Студияның 50 чылынга холбаштыр февраль 13-те Кремль Сьездилер ордузунга байырам хурал болган. Мосфильмдер-биле кады залга эвилелденген республикаларның экран мастерлеринин делегациялары, уран чүгүлдү болгаш литературалык ажил-агыйылар, үдөтүр болгаш коды ажил-агый мурнакчылары, хой-кинииниң төлөөлөкчилери турган. Президиумда — СЭКП ТК-ның Политбюро кеңигүү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунун Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюро кеңигүүгө нади-

дат, СЭКП ТК-ның секретари П. Н. Демичев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунун Секретари М. И. Георгалде, СЭКП ТК-ның Куду-тура кидизиниң эргелекчиси В. Ф. Шауро, ССРЭ-ниң куркиво даргазы Ф. Т. Ерман, партия, совет болгаш хой-кининиң организацияларының харымсалгалык ажилдакчылары, кино уран чүгүлүнү коскү ажилдакчылары, социалист чурттарын киноматографистериң делегацияларының удуртукчулары. Хурады студиянын партия секретари И. В. Дмитриев ажиткан.

СЭКП ТК-ның Чингис секретари эш Л. И. Брежневти чедирген байыры, «Мосфильм» студияны шаңнап дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунун Чарлыы чаа-чаа чогаалдыктарга, совет кино уран чүгүлүнү мурнунда турар сорулгаары боттандырар дөңгө улам шулдугу болгаш чүгүлдүг ажилдарының мосфильмдериниң сорук кириген. Ол сорулгаары боттандырар дөңгө боттарының харымсалгалык студияның коллектив билин турар—деп, ол чугаалаан.

Хочун наарчы Чурунмаа Денгуровна Салчан — Кызыл хоорай Совединде «Кара-Хаан» совхозтун мурнакчы хойжуларының биризи. Ооң ноданында төрүүр 496 хойнун 350-ни хураганнапкан, дөгөргөз онча-мени. Чурунмаа Денгуровнаны огул база хойжу, ийи уугу — сакманчык. Хоочун малчын уругларның наймынга-даа сүмезин кадып, арга-дуржулгазын дамчыдып берип турар. ЧУРУНТА: Чурунмаа Салчан. Ч. КАРА-НУСКЕНИҢ фотогу.

Автоматтыг станциялар „Марс-4“ биле „Марс-5“ Марс планетаның чоогунда четкен

Планеталар аразына уяар автоматтыг станциялар «Марс-4» болгаш «Марс-5» 460 милялар хиро километрин ужуп эрткен. 1974 чылдың февраль 10 биле 12 хүндеринде Марс планетаның чоок казыында чөдө берген.

Станциялары Марсте утлаш ужугар траекторияга эрткен чылдык нөйө аяда сазды үдүргөв. Оларны ужуду бар чорудурун үезинде радиохарылаанын сөзүмүзү артып кылды, оларын чымыр чөшкүлүниң параметрлерин хөмчөп, системаларын байдалы хышаа болгаш космо-дөңгөмүнн байдалың дугайында өртем медээлерин ап турган.

Ужудушкун үезинде планета чоогунун дөңгөмүнн автоматтыг станцияларын сазды үдүргөв хаддырары-биле программа баугаар олар-ның программаның олар-торилыгы утлап-баштап таарыштырган. «Марс-4» стаяция февраль 10-да ол планетага чоокшулап чөдө берген. Ооң системаларының барзынч ажилдакчыларын баргаш ужуудан шимчөө-кини оожумнадыр херексел хөдөлгө ателеп шыдавын барган болган. Станция ол планетаның кырында 2200 километр хөмчөөдөгү кыдым-дык арте берген. Ол үеде фото-телевизио херекселдериниң дуаазы-биле Марстың чурун тирттирер алган. Моон сонгаар ол стаяциядан космо-дөңгөмүнн физиктиг тургу-

зуунуң дугайында өртем медээлерин алып апаар. Автоматтыг «Марс-5» стаяция планетаның чоогунга февраль 12-де чөдө берген. Москваның биле 13 мая 43 минута турда, стаяцияны Марстың спутнигины орбитазынче кирер билин оожумнадып, таарыштырар херексел ажилдакчылар. Ужудушкунуң сөзүгү уезинде бугу-ле утлап-башкаар таарыштырарга ажилдарың астрофизиктериниң стая-

цияда системалары боттары тускай кылган. «Марс-5» стаяция ол планетаның кызыл-кызыл орбитазынче шалчын карган. «Оон орбитазының параметр-лери савал каанымга чөвө: — планетаның кырында эңне керек ужугары (апо-топке) — 32500 километр; — планетаның кырында эң чоок ужугары (перигея) — 1780 километр; — Марстың экваторунуң кырында орбитаң ийле-

ниниңиң — 35 градус; — планетаны долгадыр ужугарының уези — 25 шак. Автоматтыг станциялар «Марс-6», «Марс-7» ужудушкунуң үргүздөүшү бола-лаш Марс планетаның чоок казыында марттың баштайгы чаргымында элдер. Биринки космо-харылаанын тову болгаш бадырларга-санаага төвү стаяцияларын ужудушкуну хайгаар, келген медээлерин ажилдап кылдып турар.

Алмадыктың амдыралга хереклээр кымын бүдүмелдер кылдыр авоудунда аэророль саваларын долдуруп, кударың Орталык Азияда эл баштайгы автоматтыг шугуно ажилдап эгезлөө. Узбекстан моон мурнунда амдыралга ажилдаар хикметтиг бүдүмелдерин өскө республикалардан ач турган. Заводтун кылды-ла чүгүлдө-АЛМАТЫН.

ри хой — баш дүгү будуур «Сандар», «Прелест» деп дордулар, мынааларга удуучар «Тайга», өрөөндөр агаары артылар «Ветерок» деп суукчулар болгаш өскө-даа хой чылым бүдүмелдер болур. Бо чылым бешик ажилдап ийи хөдүрүн ажилдап кылдыларын будурун үдүрүп эгезлээр. (СЭТА-ның коор.).

Эвилелденген РЕСПУБЛИКАЛАРА

РСФСР: Ийиниң орнунда чаңгыс

Удамын кылдыр ПНШ-100И деп машинага куруенин Шынар дөңгөз тывыскаан, ол машинаны пос аргынар торгу удамын үзүктөл чок арга-биле бүдүрүргө ажилдап турар. Ийиң агрегаттары Псковтун машина тудуунун бүдүрүлгө-техниктиг катты-жымшыкынын коллектив хөйү-биле бүдүрүп эгезлөө. Удамын кылдыр комбайнның чаа модели амгы ажилда турар өрүндөн оран-чөк арык тынардыг, удамын ээрип казырында эгез-

лөөш, дүргөктөрүн чедир бугу ажилдарын бодунда ол мөөнөп каттыштырып алган. Ам хөл-шыдыраа хөдүгүн чурмуу шык кылдыр турту-кулаан ээриштерин турар черлеринин схеманын өскөрттирге, оларын саны чүс тургалында чүс сөзүн чедир көвүдөөн. Оон-даа өскө кезектерин сайзырангайжыткан. Оон түнөөлүндө шаанда ийи машинаны бир минутта кылдыр ажилын ам чүгө чаңгыс машина кылдып турар аларган. ПСКОВ.

ТАДЖИКИСТАН: Улуг өг-бүлө

Вахш районун «Правда» колхозта атак-кадай Исмаиловтар колхоз баштаар черинден база ажилчы чоннар депутаттарынын район Совединиң куускомундан «Запорож» автомашинанын белекке алган. Ажы-төлүнерин эки, күш-ажылга анык кижилер кылдыр кижизипти казырып дөңгө силерге өөрүп четтирдиле—деп, кохоз баштаар черинден Исмаиловтарга байыр чедирген.

Исмаиловтарын өг-бүлө — кышпакта эңне хуудурут өг-бүлөлеринин бирээди. Чедир ажи-толунун бежи эмнелге ажилдакчылары болган. Уруу Муриба — кохоз эмнелгезинде улуг өмчү сестразы, Манзура база өмчү училишени дооскаш, ам Октябрьский сууруну уруглар садында өмчү сестразы болуп ажилдап турар. Оолдары Анвар биле Фарух улуг өмчүлөр—доктор болган. Өг-бүлениң чынык амы баугаар бичин Лолазын ооза өмчү болуп чоокшулаан. Ол—Душанбенин өмчү институтунун бешки-курсуучу. Бугун өг-бүлө өмчү болгандыр! А Улуг Октябрьга чедир амгы Таджикстаның бүгү девиссарыңга чүгө 13 өмчү бар турган. Өг-бүлениң улуг баштыны боду кохоз шкөөлүндө башкылап турар. Ол дыга хөй көдө оолдар, уругларын мергешиди күзелин баугаар шил ил алырынга — инженерлер, өмчүлөр, башкылар болурунда дузалаан. ВАХШ РАЙОН.

УКРАИНА: Чаа комплекс

Дружково заводунун машина туудууларының бо чылым бүдүрүп эгезлөөн чаа чүгүлдө-ринин бирээди «Донбасс» деп комплекс. Ол комплекс хөмүрдөш казып тыварынын бүгү ажилдарын — механизастаан, оон-биле черин 70 санти-метрден 1,2 метр чедир кылын кызырары берге байдал-ларда беши казып болур. Чаа комплекске комбайн, конвейер, гидравликтиг креп бар. Ылдыг дериглер-биле 40 ажим лавалар бо чылдың төвүзүгө чедир чөпсөглөп.

Украинаның шахталарында 250 лаваларын бүрүнү-биле механизастап дооскан. Хөмүрдөш черлериниң шоолт эвес кезжээ болуп турар хирезинде-ле, олар республикада казып ап турар бүгү хөмүрдүн үштүн биринден хай хөмүрү берип турар. ДОНЕЦ.

АРМЕНИЯ: Чурукчунуң ажилдары

Арменияның улустун чуркуучу Мгер Абеган республиканың эң дөңгө кижилериниң чуруктары чурал. Оларны ам чуркуучун белекчеп турар делегезинге көргүзөр. Бо чылым кылдып дооскан ажилдарынын аразында — Ленинканын мурнакчы пест-таавычыларынын, Ереванын торгу кызыр комбайндын ажилчынарынын, ЕРЕВАН.

Мастер бодунун ажилын республиканың болук актерларын чуруктарындан эгезлөө. Ол чуруктары Арменияда эң-не анык театрың — Ереваның ши театрының фойегинге делеп көргүзөр. ЕРЕВАН.

УЗБЕКИСТАН: Ажыктыг бүдүмелдер

Алмадыктың амдыралга хереклээр кымын бүдүмелдер кылдыр авоудунда аэророль саваларын долдуруп, кударың Орталык Азияда эл баштайгы автоматтыг шугуно ажилдап эгезлөө. Узбекстан моон мурнунда амдыралга ажилдаар хикметтиг бүдүмелдерин өскө республикалардан ач турган. Заводтун кылды-ла чүгүлдө-АЛМАТЫН.

ри хой — баш дүгү будуур «Сандар», «Прелест» деп дордулар, мынааларга удуучар «Тайга», өрөөндөр агаары артылар «Ветерок» деп суукчулар болгаш өскө-даа хой чылым бүдүмелдер болур. Бо чылым бешик ажилдап ийи хөдүрүн ажилдап кылдыларын будурун үдүрүп эгезлээр. (СЭТА-ның коор.).

КИЧЭЭНГЕЙНИ — ТЕХНИКА КАДАГАЛАЛЫНЧЕ

ССРЭ-нің Улусчу контроль комитетинин артык чылымд ноябрь 1-де доктаамал дүшүр Тыва АССР-нің улусчу контроль органына ол-ла чылдык ноябрь-декабрьда хынада органистаан. Ону республикада тракторларды, комбайннарды, автомобилдерди, хөрүн болбаазарды, тарылга болгач медицина аякылына аякылар машиналарын кагаалааным байдалына угандыган. Хой колхозтарын, совхозтарын, көдө болгач сүт аякылылар бадурдугегири, органистаан хынадага хаара туткан.

Анда аякылынар, колхозчулар, тускый эртемчилер, советтер, профсоюздар, комсомол болгач партияга, радио, телевидение аякылылар киришкен. Нияттанымда 75 аякылыга чуртук хынадаларга 500 хйре киши киришкен.

Бо чугула аякылы уезинде улусчу контролдер аякылыны тракторларын, комбайннарды болгач көдө аякылыны өске-даа техникалык текширүү байдалына, аякылыга, кагаалааным, үндүр бижидилгенин шын чоруду турарыча угандырган.

Чамдык аякылыларынч удурутукларынч контроль чорудан, аякылыны эвезинде болуп турар четпестер хой болган. Иштин кагаалаанымда 273 тракторду 51-и, 800 комбайнныч 125-и күрүнө стандартынч негеделерин дүшүрө.

Бо талаан-биле хайкыдышкылар Чөөн-Хемчик районун аякылыларынча он-не көвөй. Хынадада уезинде «Чыраа-Бажы», СЭП-нин XXII съездин совхозтарда, «Октябрь 30 чылы» колхозта селкаларын, адашкыларын, хөрүн болбаазарды өске-даа техниканы, картофель, погаа одуртук машиналарын кышкы уеде шын кагаалаанда тургусуна илерээ. «Сут-Хөл», «Тыва», «Большевик» совхозтарда, Ленин аттыг колхозта, Чадаананыч «Сельхозтехника» салбырында тарва комбайннарды, тракторларын болгач өске-даа техниканы кагаалап турары тергип багай.

Машина дугуларынч кырын хуе херелдинде камгаалар состав-биле чагаан. Бажышкыныч чоругу депделдине кылбаан. Комбайн моторларынч шын үер үттери дугулаан. Пружиналарын, транспортёрларын, ременинни кошкатпаан болгач дадарышкында камга-

«Улуг-Хая» совхозтун Арым-Бажы сут-баран фермазында контролдер рейдлерин ай саньада органистаан, кыштаглаашкында четпестерин тодараткып, ону чылдыгыныча уганган хемчеглерин ап турар. Олар бо чылдык январьда фермада мал чеменинни курлавырын тодараткып, сиздусту, сипенин аякылар чарылдан турарын хынаан. Чап баазалар кажаалык эки чылдык одап, агаарадып, инектерин

Эмнелгелерге хыналдалар

Республиканыч Кадик камгаала министрствозунда улусчу контроль бөдү курлавырларын тышка, оларын шын аякылар, эмнелге албан черлеринге камгаалап турарыч салгыр, эмиерин камыг шынгаан, аякык хуусаазында сафтаар болгач спиртти, хөвөнни, марьяны өске-даа эмиер аймаан чүдө чугула херелде аякылар, аарыг кижилерин аякыла-хайгаралык сагыш салыр болгач өске-даа аякыларже кичээнгейни угандырган.

Улусчу контролдер аякылы дүргө дузаан чедирер станышкы чамдык аякылар чылдырын салгыч-чурумунга камгарыштып хынадаларын чоруткан. Чурум үзөр чамдык аякылылар, колхозчулар-биле шынчын чугулааган. хуралдарга сайгарын көргөн соонда иди корум-чу-

лаар үе-биле чагаан болгудулаан. Итказалар, сипен көзөр машиналар бистерин, көдө аякылыны машиналарынч аякылылар кезектерин, кардан оектерин болгач өске-даа черлерин доврак-дооуудан, сипен, мажак артыкчыларын артыкчылаан илерээ. Аккумуляторларын электрорит чокка, соок өрөздө кагаалап турар.

Хыналдын түңкелдерин артык чылдык түңкүндө республиканыч Улусчу контроль комитетинин хуралына чугулаашкы соонда уезинде аякык болгач өске-даа четпестер чайлаткыган.

Таңдык улусчу контролдерин техниканыч кышкы кагаалаанымга хамаарыштып иденкейиг аякылап келген. Бүгү бригадирлерин, механизаторларын, инженерлерин хынадага хаара туткан. Олар чүдө буттарына бижилганын уастоттарда эвез, харын бүгү аякылыларда техниканы кагаалап турарыч негеделерин аякылыга «Тиселге» совхозка тургускан коммисия бүгү трактор-хөвү бригадаларында байдалы хынаан. Түңкелди паркомунч хуралына чугулаашкы аякы хамаарылгач бүгү кижилерин чагаан.

Эртен чылды болгач оң мурундугу-даа чылда улусчу контролдеринин саньяан баугар ССРЭ-нің 50 чылы аттыг совхозка техниканы эвезинде аякык тургузар талаан-биле хемчеглерин улусчу контроль органын ач чоруду турар. Эртен чылды оларын индикативы-биле 107,7 муң рубль ортыкты, тоймалаткышкан техниканы катап тургускан. 6 хыналдын түңкелдерин республиканыч болгач районнарныч улусчу контроль комитетининч хуралдарында, ий хыналдын түңкелдерин Каа-Хем, Таңды райкуксомнарныч хуралдарында хынадаларын материалдарын совхозтар дирекцияларына, колхозтар баштар черлеринче шылчиктен. Көдө аякылы техниказынч аякылааным оранчк эртер аякылап турар селкалар болгач көдө аякылыны машиналарын кагаалап турары тергип багай.

Республиканыч чамдык колхозтар болгач совхозтар машиналарын болгач механиктерин тоймалгаар чоруктарын бодурбас талаан-биле партияныч болгач чакытып айтмышкыларын үер турар фактылар бар. Хынада уезинде республикада нияттан-биле 18 трактор, 2 комбайн, 5 жат-

Бо хуенерде улусчу контроль комитеттеринин, бөдүттеринин болгач постуларынч мурунда сооруда улуг. Көдө аякылыны техниказынч, аякылыга сүт сөөртүк машиналарынч кышкы уеде аякылыныч контрольду күштөлдирер, оларын тоймалгаар, дерин болгач хуусаазын четпестер аякылаан үндүр чорукту бодурбазы чугула.

Чылдык суг-биле сугтарын турары олар фермазын аякылыларынча сүмөлөөнөр.

ЧУРУКТА: Арым-Бажы сут-баран фермазын улусчу контролдер (солгай талаан) саньча Дугаржан Буямаа, инек кадарызын Сүрү-оол Кусежик, үетикчи Ховалыг Сүрү-оол, саньчы Мария Ховалыг.

О. ОХЕМЧИКТИН фотоу.

рум аякызын. Шээр аарылар диспансеринде, медтехникада сак-хөөнү байдалы хынаан, четпестерин база илереткен.

Уругал эмнелгелеринч каттыжымшыкында чамдык хайкыдышкылар бары илерээ. Чыжаа, эмиер селди аякылыга бир айда бээни дөрт чус хйре рубльди аякы чараан. Бир аары уругта онааштыр хуеде 65 коекти эмиерин алыр ужурауд турган 71 коекти чарылдан турган.

Ол иштин чамдык чугула эмиерин, бөдүттеринин кайда, калдык байдалы чылдык турарын хынаан. Бланция саньадагы уездүр бижөөн преараттарын айткан хуусаазында уугулааным, чаа эмиер-биле домой аякылы турарын илереткен. Чыжаа, 1971 чылда хуусаазы төнгөн эмиерин лабораторияларга аякы-

лаар кылдыр чорудуп турган болган.

Улусчу контроль бөдүтүң кижигинери уруглар бажылында, дүргө дуза чедиреринде станышкыныча, өске-даа эмнелгелер барын орундок херекселерин чүч, аякылы турарынч байдалын, аарыг кижилеринч аякылааным хынаан. Бо бүгү рейдлерин, көрдүлөр эмнелге албан черлеринде четпестерин чайдалым, аякылы экижидеринге дулаар.

Хыналдар чорударына уруглар бажынында В. Циба, уруглар эмнелгелеринч каттыжымшыкында Е. Яковлева, шээр аарылар диспансеринде А. Идреева олар иштин контролдер иденкейиг киришп турар.

И. МОРОЗОВ,
улусчу контроль.

ма, 9 селка, тракторунч 12 аякылы болгач өске-даа керекселер, тоймалаткышкы илерээ. Аякылыларынч чамдык удурутукларынч тускый эртемчилеринч харысалга чогуну, хөвү аякылыларынч дооуудан соонда бүгү техниканы чымы, кагаалаар чөргө тургузарынч хемчөөн албаанынч уруксу ол.

Бо айтырыг Бай-Тайганыч аякылыларынча өң-не четпестер. Чыжаа, хынадада хуеде «Бай-Тал» совхозка 7 селка, 9 аякылы, ЖВН-6 жатка, «Мурунч» колхозта 4 селка, сипен претестер, бөдөр бир машина, сараат салыр бир машина, «Төв» совхозта сүт чаштыр бир машина механикаторларынч бажышкыларынч чылдык тургулаан. Трактор аякылыларын, селкаларын, дырбааштарын, сипен кезер машиналарын, илдеринин ховуда артыктын каан таварылгаар «Кара-Хөд» колхозта, «Бай-Тал» совхозта баа болгач болган. Мындык четпестер Токунуң «Тоора-Хем», Улуг-Хеминиң «Найрал», Тес-Хеминиң «О-Шынаа» совхозтарында база илерээ.

Улусчу контролдеринин негеделерин баугар ол бүгү техниканы болгач болгач күрүнө стандартынч негеделерин дүштүр кышкы кагаалаанда тургусулаан.

Техника кагаалаанымга чорум-чуруму тургузар талаан-биле хемчеглерин улусчу контроль органын ач чоруду турар. Эртен чылды оларын индикативы-биле 107,7 муң рубль ортыкты, тоймалаткышкан техниканы катап тургускан. 6 хыналдын түңкелдерин республиканыч болгач районнарныч улусчу контроль комитеттерининч хуралдарында, ий хыналдын түңкелдерин Каа-Хем, Таңды райкуксомнарныч хуралдарында хынадаларын материалдарын совхозтар дирекцияларына, колхозтар баштар черлеринче шылчиктен. Көдө аякылы техниказынч аякылааным оранчк эртер аякылап турар селкалар болгач көдө аякылыны машиналарын кагаалап турары тергип багай.

Республиканыч чамдык колхозтар болгач совхозтар машиналарын болгач механиктерин тоймалгаар чоруктарын бодурбас талаан-биле партияныч болгач чакытып айтмышкыларын үер турар фактылар бар. Хынада уезинде республикада нияттан-биле 18 трактор, 2 комбайн, 5 жат-

Бо хуенерде улусчу контроль комитеттеринин, бөдүттеринин болгач постуларынч мурунда сооруда улуг. Көдө аякылыны техниказынч, аякылыга сүт сөөртүк машиналарынч кышкы уеде аякылыныч контрольду күштөлдирер, оларын тоймалгаар, дерин болгач хуусаазын четпестер аякылаан үндүр чорукту бодурбазы чугула.

Чылдык суг-биле сугтарын турары олар фермазын аякылыларынча сүмөлөөнөр.

ЧУРУКТА: Арым-Бажы сут-баран фермазын улусчу контролдер (солгай талаан) саньча Дугаржан Буямаа, инек кадарызын Сүрү-оол Кусежик, үетикчи Ховалыг Сүрү-оол, саньчы Мария Ховалыг.

О. ОХЕМЧИКТИН фотоу.

рум аякызын. Шээр аарылар диспансеринде, медтехникада сак-хөөнү байдалы хынаан, четпестерин база илереткен.

Уругал эмнелгелеринч каттыжымшыкында чамдык хайкыдышкылар бары илерээ. Чыжаа, эмиер селди аякылыга бир айда бээни дөрт чус хйре рубльди аякы чараан. Бир аары уругта онааштыр хуеде 65 коекти эмиерин алыр ужурауд турган 71 коекти чарылдан турган.

Ол иштин чамдык чугула эмиерин, бөдүттеринин кайда, калдык байдалы чылдык турарын хынаан. Бланция саньадагы уездүр бижөөн преараттарын айткан хуусаазында уугулааным, чаа эмиер-биле домой аякылы турарын илереткен. Чыжаа, 1971 чылда хуусаазы төнгөн эмиерин лабораторияларга аякы-

лаар кылдыр чорудуп турган болган.

Улусчу контроль бөдүтүң кижигинери уруглар бажылында, дүргө дуза чедиреринде станышкыныча, өске-даа эмнелгелер барын орундок херекселерин чүч, аякылы турарынч байдалын, аарыг кижилеринч аякылааным хынаан. Бо бүгү рейдлерин, көрдүлөр эмнелге албан черлеринде четпестерин чайдалым, аякылы экижидеринге дулаар.

Хыналдар чорударына уруглар бажынында В. Циба, уруглар эмнелгелеринч каттыжымшыкында Е. Яковлева, шээр аарылар диспансеринде А. Идреева олар иштин контролдер иденкейиг киришп турар.

И. МОРОЗОВ,
улусчу контроль.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ

№ 9

ХЫНАЛДАНЫН ЧУГУЛА АДЫРЫ

Районун улусчу контроль комитетинин чөргө бөдүттеринин болгач постуларынч аякылыга амгы уеде кол черинининч малынч кыштаглаашкыныч айтырыгы эвез.

Контролдеринин чоруктан хынадаларын, рейдлеринин, көрдүлдеринин уезинде бо харысалгалыг кампаныда улуг четпестер, мал чемин чө аякылылар турарынч фактылар, аякылыныч эвез чоруктар илерээ.

Чыжаа, «Искра» колхозта болгач «Тыва» совхозта мал кыштаглаашкыныч байдалын районунч улусчу контроль комитетининч хуралына чугулаашкы. Мал чемининч курлавырын тургузуп алган-даа болза «Искра» колхозтун баштар чери кыштаглаашкыныч четпестер органистаан. Илангыя мал чөм чамдык колхозтарда чедиртинмиз болуп турар. Мал чөм чөргө чорум-чуруму аякылыларынч турарында С. Очур-оол, С. Семис-оол ишкышкыларынч колхоздарында арган хойлар эвез эвез. Хойжу С. Семис-оол бөдүтүн каларын турары дөргө-күжү кошкак хойларын, кошкарларын чүдө саван-биле чөмгерининде 20 хой өтгөн. Өске-даа колхозтарда малдын хорар чорун эвез эвез. Сүт чылдыр докзалар, олар чүл чогундан малды чылгы сүт берберин турар. Массалыг оолдашкыныч эгелээ турбуже, чамдык колхозтарда хураган докзаларын кажааларын эки чылгылаанын, бүгү каданарда хураган болгач бызаалар кажааларын чугулаашкыныч илерээ.

Бичанган бо колхозта кыштаглаашкыныч четпестер органистаан, малдын чамдык аарыларынча улуг хемчеглерин албай, ону тоомчо көргөн дээш колхоз баштар черинч даргаан Д. С. Настык-Доржуга шынчын хемчегин онаап, оң бир айда алыр шалдынч тыртарын шийттирээ.

Улусчу контролдер «Тыва» совхозка рейдин база чоруткан. Мал чөм чөргө чөргө бөдүттерининч кыштаглаашкында бергелээшкынер бо аякылыга таваркыч турарын тодараткан.

Ол ишкышкы «Большевик» совхозта нияттан-биле кышкы аякылыларынча бергелээшкынер Дарыг хемчег алыр-биле совхоз дирекциязынча тускый эртемчилерин, активни чылдыргаш ол бүгүнч чугулаашкы.

Аякылыларда кыштаглаашкыныч амгы байдалына контрольду күштөлдирер сооруда-биле районун улусчу контроль комитети семинар хуралды эрттирген. Анда районунч мурнакы хойжу бригадаларынч бригадирлерин, аякылыларынч тускый эртемчилерин, улусчу контроль бөдүттерининч даргаларын, аякылыныч удурутукчуларын кириштирген.

Районда амгы уеде кыштаглаашкыныч ниятти байдалы хур. Хар чуга, оларлар, мал чөм чөргө курлавырларын четир. «Чыраа-Ба-

жы» совхозтун төп салбырында, Ленин аттыг колхозта, «Алдан-Маалдыр», СЭП-нин XXII съездин аттыг совхозтарда улусчу контроль бөдүттерининч даргалары К. Семис-оол, Х. Опол-оол, С. Монге-Назын, К. Сүтге) кыштаглаашкыныч уезинде рейдлерин, хынадаларын улаа-ларга кылып, иденкейиг аякылап турар. Чыжаа, «Чыраа-Бажы» совхозтун төп салбырында контролдер рейдлерин чорудуп, кыштаглаашкыныч уезинде бүгү малдын санаашкыныч ийи улаа органистаан. Хой бир мал дулаагыныч эртен чылдык декабрьда санаашкыныч уезинде илереткен. Ону катап тургузарынч хемчөөн дирекция чөри ап чоруткан. Дулаагалдык малчын 12 боданы, 22 шээр малды, 5 атты, 16 хаванын совхозка төлөөнөр. Ол хынадаларынч түңкелдерин хойжу бригадаларынч, фермаларынч хуралдарынча шынчын сайгарын чугулаашкынар.

Шык-Бажы, Мажалык фермаларында аякылыныч эвез, төтөглекчи чоруктар, мал чөм чөргө шын эвез чарылгаар фактылар база бар. Шык-Бажы фермазынча мал чөм сөөртүк трактор бир хун келбээниден инектерге каап бээр чөм чөк хуузаан. Оң урунундан чыгыс саалдаа бээни 20 кг хйре сүт чедир алыдыман. Ферма аякылыларынч хууза хаваныларынча нияттинч малынч чөм чөм чарылгап турарын контролдер илереткен. Мажалык фермазында саньча К. Монгуштуң хуузада 30 аякы өшүкү фермазынч сипенин чып турган. Ону соксаттырган.

Кыштаглаашкыныч баштайгы уезинде Ленин аттыг колхозтун шээр малынч чамдык тургалары бөдө эвез болганын контролдер тодараткан, паркомга, колхоз баштар черинге айтырып турган. Колхозтун малчыннарнынч ният хуралына кыштаглаашкыныч дугулаан чугулаашкы, чамдык колхоздарынч сайгара көргүрөн.

Районунч улусчу контролдер өске-даа хемчеглерин ач чорудуп турар. Бо бүгүнч түңкелдине амгы уеде бүгү кыштагаларда мал чөм чөм, олар чүдүлдерин, хөмүр-лашты чедирген. Хойжун массалыг оолдаашкыныч түлүктөн, Малчыннарнынч хандырыгында четпестер ам-даа эвез эвез. Чыжаа, хойжулар керосин, инектер, фоварлар, халаттар-биле четге хандырыгымаан. 25 фоварынч оларга берген. Бичалаажок ам-даа хөй-биле херелеттинип турар. Халаттарын чаа дааралын турар. 40 кг аякы кидисти инекке херелээр кылдыр хувааган. Чап малдын үет-өтөдүн шын тургузарынч хемчеглерин ап турар.

Улусчу контролдер кыштаглаашкыныч четпестерин чылдыгыныч күжүн мөөнөтп малдын продуктулуун кышкы уеде куулаатнас дээш аякылылар бөдүтү дузаан чедирерлер.

С. ОНДАР,
Чөөн-Хемчик районун улусчу контроль комитетининч даргасы.

ХАЙТЫЛЧЫЛАР

Кызыл хоорайнын 4 дугаар микрорайону. 4-5 катт тудуглар бөдүн үнгүлөөн чаа тудуг шөлу. Иди тургускан краннар аар чүктөргө бөдү тудуглар кырыкче дажылаан, бригадаларынч аякылыларынч тудуу ханаларын неместир салгылаан турар. Мында аякылыныч хайкышкыныч-даа аажок бөдү. Даш тудугун бирги катты аэзан бөдүй берген. Николай Какай-оол 140 орунунч уруглар садыгыныч тудуунун ханаларын өөрү-биле демнежип салышкан тур. Бо болза Сергей Луценчукту бригадаладыр.

Олар ону бо чылдын ийги кварталында дооар сооруда салган. Ол 2 кат бажынныч бирги каттына тудугмонтаж аякылыларын январьда шалыкын дооуукаан. Бригадада Николай Какай-оол шалыкы дашчыларынч берээни. Хөй-ниитинин даалгаларын дын-нагыр ак сеткилдиг күүсөдип турар. Кызыл хоорайнын улусчу контроль комитетининч кижигүнү. Бо харысалгалыг аякылы ол бир чыл аякылы уеде бараан болуп хой хынадаларга, рейдлерге киришкен. Анык коммунист Кызылдын улуг тудугларына чөм чыл аякылы аякылаан. Мөргөжилдиг тудугу анык тудугуларынч дашчы, бичаныч болгач өскө-даа мергелерге өөргөдүт турар.

— Бо улуг тудуг объектинде 10 аякылы бригадала аякылап турар. Бригада бурзуңиде ийи улусчу контролдер бар. А нияттан-биле «Кызыл тудуг» эргелдине улусчу контрольдуң 17 кижигүнүг кол бөдү ай саньада бригадаларынч ара турушкун чөк аякылыларын, тудуг-монтаж аякылыларынч шынарын тодараткып турар—деп, ол тайылырлады.

— Социалистиг чарышты канча органистаан турарын, машина-техниканыч тудугта дооу аякылап турарын чаа хойгаарал турар—деп. Амгы уеде улуг хожулаашкыныч бригадаларында чөк. Бо чылдын баштайгы айында Семён Сандан-нын бригадала тудуу.

Тудуг мастери Лидия Коваленко уурттан кол бөдүткүнч чамдык кижигинери калбак панелдерден тудуп турар бажыныч тудуунга хынада эрттиргенер. Анда эш Какай-оол база иденкейиг кирип, тудуг кезектерининч темчөөлдерин, аякылыныч шынарынч тодараткан. Илчан эш Володинниң бригадаларына көзүп турар чамдык панелдеринч шынары багай болган. Тудугта

ЧУРУКТА: (оң таладан) Кызыл хоорайнын улусчу контроль комитетининч кижигүнү, тудугу Николай Какай-оол болгач контролдер Салчак Орлан-оол олар уруглар садынынч тудуунун чөмчөдү.

О. ОХЕМЧИК,
Авторнуң фотоу.

МАЛ АЖЫЛЫ ДОКТААМАЛ КИЧЭЭНГЕЙДЕ

Мал ажылы хөжүдөр, продуктулуун бөдүн дээш республикада хайыккан аякылы Бич-Хемич улусчу контролдер шудургу кирип келген.

Кыштаглаашкыныч уезинде фермаларда, бригадаларда, тургаларда улусчу контрольдуң 30 тур постузу тургустуган.

Бо кыштаглаашкыныч районда 12 муң баш мийиштыг бөдө мал, 87 муң хйре хой болгач өске-даа малдар кирген. Нияттинч малды бөдүң, чүлүктүг, концентраттыг чөм-нөр-биле бүрүн хандырышкан. Он чөп аякылыларынч, камгаалаарынч улусчу контролдер кол кичээнгейни угландырып, хынадаларынч чоруткулаан. Аякылыларынч хой кезинде мал чөм бригадаларда, фермаларга бижылган, буттары харылаар кылдыр малчыннарга хуузаан берген болуп турар. Бөдүн чөмчөм кыштагаларга колдуунда өй-шаанда сөөрткен. Илчалаа-да он кагаалаанымда четпестер илерээ. «Хадын» колхозта, «Өвөк» совхозта, «Саян» совхозтун Сесеринг салбырында сипенин эки кажаалааным, концентраттыг чөмчөм хайгаарал чөк тургусунааным хууза малдарга чидиртип турарын илерээ.

«Саян» совхозта, «Хадын» колхозтун Сугууд-Хемде болгач өске-даа чамдык аякылыларда кажааларын кыш-

таглаашкыныч өй-шаанда бөдөлтөөн, малдын сугтадып шийтирелөөн массалыг хынадалар уезинде илерээ. Ол бүгүнч дугулааным фермаларга, салбырларга чугулаашкы, аякылыларынч удурутукчуларынча дыннаткан. Чогуур хемчеглерин алган.

Бо талаан-биле «Кызыл тарваачын» совхозта улусчу контролдер эки аякылы турар. Олар мал кажааларынч, фермаларда дерлөгелерин, механиктеринч байдалын, ветеринар-санитария дүрүмдерин сактып турарын, малдын ажаалда-чөмгерилгезин доктаа мал хынап келген. Ол хынадаларга чүдө фермаларда, бригадаларда контролдер эвез, харын улусчу контрольдуң кол бөдүтүнүн кижигинери бо-ла кирип. Кыштаглаашкыныч баштайгы хуенеринде эгелээшкы фермаларга чогуур корум-чурумун, чөмгерилгезин бижыг районунч тургускан, малдын продуктулуун куулауваан турар. Совхоз курунере мал аякылынынч продуктуларынч садырынч чыл планын чедирешкынич күүсөткен. Беш чылдын тодараткыч чылдык ол темпизин куулашкыныч турар.

Өске-даа аякылыларда контролдер аякылыныч аякылы органистаан. «Саян» совхозтарда саткан сүтү дөдөр эгелерин өй-не эвез хөмчөөлгө чедир кылырлан.

Аякылыларда улусчу контрольдуң хөй бөдүттерин болгач постулар мал аякылынынч продуктуларынч көдүлдеринч бир курлавынч—продукциянынч бараанынч чорун доктаамаал контрольду тургускан. Бызааларга икитир сүтү чарылгап турарынч норманы хайгаарал, чалан сүтү мал чөмчөм өскө хөвирлери-биле солзурунч курлавырларынч дилеп турар. Эшти аякылыларынч шитки херелгелдине чарылгап турарында, алты-кешти кагаалап, сайгарынч турарында четпестерин контролдер илереткенер.

Районунч чамдык аякылыларынча кыштаглаашкыныч улуг четпестер бар. Чыжаа, «Хадын» колхозта болгач «Шивилиг» совхозта нияттинч мал чөм-биле кошкак хандырыгынч турбуже, оларын чөп аякылаар, кагаалаар талаан-биле аякылы болгач аякылыларда контролдер бо угулаанышкыныч аякылы иденкейидерлер.

Күш-ажыдын багай органистаан, аякылыныч эвез чоруктар хынада уезинде баа эвез илерээ. «Хадын» колхозта хөй оолдаашкыныч эгелер бергенде, чүдө декабрьда чык-каларын кылып, чылгылап эгелээ. Он улаанынч хөй-

жулар баштайгы хураганнарнынч бажынынча азы өгдөрине тургузар ужурга таварышкан. Колхозта сарааттан сипенин, саванын кажаалаанымда мал чаа базы, төтөглектининч турар. Дус, чугай ишкышкы минералдык немедө, чөмчөм чамдык колхозтарда чөк. Хойжун сугтарыныч чамдык черлерде органистаанаанымда, оларга хар сүт берип турар. Чамдык аякылыларда кижилерин хууза малын нияттинч-биле кады тургузуп, мал чөм камналга чөк чарылгап турар.

Бо фактылар улусчу контроль бөдүттерининч болгач постуларынч ая

Аныяк көрүкчүлөр театрында

«ДУЭЛЬ МУРНУНДА ДҮНӨ»

Кызылдын аныяк көрүкчүлөр театрынын бо сезонда тургуская ажилдарынын бирөөсү — А. Кузнецовтун «Дуэль мурнунда дүнө» деп...

көрүкчүлөрүнүн кичине-йин хаара туду бээр. Ничагыш Филомонов шийини көргүзүүнү өзү апарган демедегекседим. Шычалда-даа чугаазынын чамдымын, сөстөрүн төңкүлөрүн «чиптер» байдалга азы бээр дөмү, четче рольду тургузатынга шартыктап турар.

де авазыңче чоруй баар. Виктор оон дугайын Ритадан дынаш, Галя-биле харжы чачнап турганын бурзуу-нуп, Галанын соондан Ново-сибирскиже баар деп шийтирилдөө. Школянын тергенин Виктор Межовтун турамын, эш-өөрүн хуудуаевени, аажы-чанында багы чаңчыларнын бары шийден билинер. Би-чалда-даа долгандыр турар амидырал ону боланырыңче, бөдүнү аажы-чанын аде көөрүнчө албадап турар. Виктор-нун ролун башкы институту-нун студентка Сергей Бодму-р көчүт тазармачылыг ойнаи.

Рита Кошрева (Людмила Шалавина) даштындан көрөгө сарына чок турт кылдыр каст-хэй эвес көргүзгөлдөрдөн до-...

түр. А терек кырында ол би-че сеткилдиг, дуаа көргүзгө-ринден чачнап дивес кижидир деп чүвени шийден көрүп бөдүр. Галя класска эи баш-тай көрөгө шоолуг эвес хү-желеп алган-даа болза, ол аарый бээрге азда бир-ле ду-таар дуаалаан кижиди Рита бо-дур. Людмила Шалавина рольду ойнаарын шала на-рынчымыканы чедимче вок апарган.

Ританын кырган-авазы Оль-га Васильеваның ролун № 12 школяның башкызы Татьяна Шульгина эки күүсеткен. Ол бөдүүн хөрежөөн эмелтеде санитаркалап ажылдап тур-рар. Оон кижилер дээш саныш хэй эвес көргүзгөлдөрдөн до-...

раан-на билине бээр. Галя, Рита, Виктор оларнын башкы-зы Инна Васильевна Немчио-наны уран чууа учтиляеи-ниң сургузуу Светлана Аи-жи ойнаан. Оон күүселдеси-не эки талалар бар-даа болза, башкы кижиниң даштыкы байдалы — идик-хевинче, арын-бакмыңче амни эрттар кичиргөй салганы тазармача чок.

База бир ойнакчынын дугайында каш сес чугаалаза артык эвес бээр. Викторуну авазы Елена Глебованың ролун амидырал хандырылга комбинатынын ажылчыны Людмила Гарханова ойнаан. Людмила бөдүүн ролунга чүүлдөшпөй илден. Огулдан каш-даа хар аныяк билиниң, кеттирнин алганы аныяк кижидир, улгады берген не кижиге дөмейлешпес.

ГОРЬКИНИН «Красное Сормово» деп спорт клубу — чуртта ол хоочунарнын бирээси. Ону 1913 чылда үндөсөп тургус-кая. Амгы үдө спорт клубунун 23 секция-зында «Труд» эки тура спорт кинталыниң 14 муң ажыг кештирери кырып турар. Сормовочулар 18 муң огултут стадионуг, 9 залдыг кайгамчык эки Спорт ордууг, эштин басейниң, 450 кижиди турар тургуси баазалык бооп турар.

«Красное Сормово» тренериниң аныяктар-биле кызымаккай ажыланы түн-неинде чылдыр-на оон спорттук 5-6 мас-терери, мастерге 15-20 кандидаттар, 100 хире бирги разрядчылар, массалыг разря-дарнын 2000 ажыг спортсменери тилтип турар.

ЧУРУКТА: «Красное Сормово»нун волье-боакстериниң ойнап турары. В. ЗУФАРОВ биле В. ВОЙТЕНКОНУН фотоу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Тываның кооператорларында

ЧААГАЙ ТҮҢНӨЛДӨР

Эрөн районун эрткен чылдын 3395 муң рубльдиң бар-раанын саарар даадаанын 3396,2 муң рубльге күөсеткен. Итининиң чөмөнгөсөниң ажалдыктары салган сорулга-ларына база чөмөнгөсөниң боттадыгыраран. Чыл дургу-лууда салым алычылар орту-лууга организастык хөмөтгө-лөр ая келген. Район товунго элөө болган дыгалдаа кал-дыктар бугурун чүдөрөниң кө-үдөткөв, оон шыгарын эки-янткен. Чылда плавильдаа ажыр 16 муң кг хлеб-букаа кылдыктарын бугурун, суур-ларга бразгаарлар төптөрине сайгарган.

Район болган районун сурларында магазинер са-дыкты кадрлар-биле багай эвес хандыртылган. Беш чыл-дын дөрткү чылдаа улук күрөңикчиликте ажылдап, бөдик көргүзгөлдөрүн чедир алырын районун бедикчи хүрөңгөлдөрүнө айткан. Са-дыктын културанын бедикчи-ринче сагыш салышпаан, чыл күөсеткөр, плавиль ажыр 1 муң ажыг рубльдиң баранын саарар, 500 рубльдиң орула-зын аларын болган өскө-даа сорулгадарын боттадырар.

Автотавка садкычыларының арзында чарым база кал-барган. Малчынарже яны-бүрү ассортментиниң баран-ларын таңушувениң график бугура организастап тур-рар. Аныяк садкычы Нураат Боруй январь айың иланын 138,5 хуу күөсеткен, ол чар-ымка бирги черин ээлөөн. Садкычлар Кенден Ламаян, Надежда Кукарина олар баа эки көргүзгөлдөрүн ажыл-даан.

Садкычтын културанын бедикчи түндө алаан магазинерниң садкычтары багай эвес ор-ганнастаан. Чаа дерлөтөр-ни нөмөй тургузуу, садик амыкчыларын таңгарыш дыңдагыр күөседир турар-лар.

Район товунде база суурларда магазинер арзында ча-рыштыг. Оларын чарымның дөптөтинин амыкыда ча-чыдыг январын даагыларын ажыр күөсеттирген. Бирин Бурбу эргелекчиин Чоң-Суурда холушпак барашпак ма-газин, Халдагайында № 4 азы-чөм магазин, мыда раймаг артың айда бөдик көргүзгөлдөрүн ажылдаан.

Людмила Пахомова:

«Олимпиадага шагдала

белеткени берген бис»

Делегейиң Олимпий комитети дошка танышын 1976 чылдын кышкы олимпиада-ның программасына кирген дугайында СЭТА-ның корреспондентизин Ю. Смирнов чүг-дааларга, делегейиң дөрт дашыр чемпионун Людмила Пахомова:

таңыны маргалдага черде кырыр боор деп идергөң, «Олимпиада—76-га» шагдала белеткени эгелдир бис. Боттарымыңча чаа, олим-пийиңи программанысты ам-дымында кыма-даа көргүс-пөй бис. Чүтле ол программа биске таарымчыл болган кайгамчыг музыкалдыг дээрзин чугаалап каар херек.

Спорт шөлдерин тудар

Күш-културанын болган спортту улук ийди хөгжү-дөр дугайында СЭП Топ Комитетиниң болган СССР-ниң Министрлер Чөвүлели-ниң 1966 чылдын август айда үндүргөн доктаалына ийи-үш чылдарын дургузууда чуртук бүгү школарыга спорт шөлдерин тудары көрдүгөн. Чүтө дээрге, шко-ла чылдарын күш-дамыр кижидир чүтүлө айттыр-лары бираа.

Сооптү үш чылда респу-бликаның школарынын мате-риалдыг баазы бижымкай. Республикада ол спорт залы ажылдаа кирген. Комплек-тин спорт шөлдерин тудар та-лазы-биле ажал Бий-Хем, Чоюн-Хемчиң, Таңды район-нарында өскөлдөр эки ко-руу турар.

Дыша хөй күш-култура башкылары бөдүүн өртеми-ни башкылаанкымын эки-жилдер, өрөөнчилерин өтче калба-биле хаара тудар дээш, спорт дериг-хөрескө-лөри тузурыңче чамдык хөм-чөгөларин ая келген. Ан-Долу-ран ортумак школянын баш-кызы В. М. Павлов хөй-инти-ниң болган школяны өрө-нөкчилериниң күжү-биле чикик атлетиканы, гимнасти-

камың болган ойнаар шөлде-рин тудуп алган. Туралын № 2 школяның башкызы А. Ч. Маадыктың удуртула-зы-биле чаа спорт залын де-рин кылган, мыда күш-ку-лтура кичөөдери солун эр-тин турар.

Өрөөнчилерин күш-да-мыр кижизилдөөн экижи-лери эки дерин кылган комплекстер спорт шөлдерин де-рин тузуу-биле хамааркыр. Мыдыг турбузе республика-нын дыка хөй школарында бо мөгөдөгө дүткүр спорт дериг-хөрескөлдөр чок. Кы-зылдын № 1, 2, 3, 4, 7, 10, 11, 14, 15 школарынын чамдыда көршөмн каал спорт шөлдери бар, мычал-даа икчөөлөр чоруларыга эргексөк чугула дериг-хөрес-көлдөр ховар. Көдө чөраерде школарының хөй нуруузуң-да спорт шөлдери чок, чам-дык школарда бар-даа бо-ла, көчүт садыгарай байдал-да туруп турар. Кызылдын хооруксуононунгу уузе өөр-өлдө киданың (эргелекчи 3. Ф. Борисова), Оңур, Мол-гун-Тайга райукуомедрны-ның уузе өөрөлдө кидис-терин (эргелекчи Д. С. Донгак, А. О. Хертер) шко-ляларынын күш-дамыр кижизилдөөн чедир үнөлөйиңи турунандан комплекстиг спорт шөлдериниң тудууче кичөөлөй салбайн келген. Моон солгаар шап мыдыг чө-рүк-биле эртежиң болбос.

Өрөөнчилерин күш-да-мыр кижизилдөөн болган школяны өөрөлдө-матери-алдыг баазанын экиндер та-лазы-биле школяныг директо-ру харылаар жуураут болгай. Мыдыг турбузе дыка хөй школарының директорлары чүдөп алган. Мыда шко-ларга спорт шөлдерин туду-рунунг талазы-биле чугула сорулгадарын айткан.

РЕДАКЦИЈАНЫҢ АДРЕЗИ: 667006

Бизил, Шетинки-Кравченко кудумчуу, бажын № 3. ТЕЛЕФОНАРЫ. Редакторну 24-63, редакторну оралакчыларыны 35-21, пропаган-да кидизинин 23-54, харысалгалы секретарыны 23-35, партия ажылдар кидизинин 37-13, култура кидизинин 23-54, ыңаз ажыл-агый кидизинин 21-17, үлдөтүр кидизинин 22-64, чагаа кидизинин 41-27, информация база совет тургузуг кидизинин 20-60, бухгалтерияны 31-75, корректорларын 27-41. Солун келбей барганда 32-75 телефонча долгаар.

Телевидение ФЕВРАЛЬ 15-ТЕ МОСКВАДАН 13.30—Дамчыдыгалар про-граммасы. 13.35—Школяның «Ораёнок» телестудия-ның аныяк корреспондент-теринин 3. П. Троицкая-биле ужурашкыламы. 14.20—Мед-лодер. 14.30—Өнүгүт телекөргү-зүг. «Шашин ойнап билер ха-ван огуу турган». Мульти-фильм. 14.40—Өнүгүт телекөргү-зүг. Чаяк атлетикага СССР-ниң чемпионды. Хаагым залга. 15.10—15.20—Чалсар. 15.20—А. Островский «Галы-тылар болган жөбөңчилер». Фильм-шаш 18.00—«Уе». Ин-формастыг программы. КЫЗЫЛДАН 18.30—«Техниктиг информа-цияның мөдөөлери». Дамчы-дыла. 18.45—Саян кырылда кезең. Дамчыдыла. 19.25—Телемөдөр. 19.40—Чарла-дар, реклама. МОСКВАДАН 19.45—Өнүгүт телекөргүзүг. «Базактык уузг иланшым» деп хөй сериялыг уран-чөпчөк телефильмин баштайы көр-гүтүг. 7-ги сериялы «Хөс-таган кижиге». КЫЗЫЛДАН 20.40—Телемөдөр. МОСКВАДАН 20.50—Өнүгүт телекөргүзүг. СССР-ниң орук-харылаза ми-нистри Б. Н. Бөвөс сөлгө харымаан тур. 21.20—Өнүгүт телекөргүзүг. «Бир кижиде артар». 23.00—23.30—«Уе. Ин-формастыг программы. ФЕВРАЛЬ 15-ТЕ «НАПЫРАЛ»: «Адыр, мана» 10.00, «Сангам» (2 сериялы калы) 11.30, 14.30, 17.30, 20.30 шактарда. «КАА-ХЕМ»: «Дагларның хааны болгаш өскөлдөр-даа» 10.00, «Черлик чүрөн» 17.00, 18.50, 20.30 шактарда. «ПИОНЕР»: Кичөөчүндө 9.30, 17.00, «Эң-не куштүг» 11.00, «Ол милицияга болган» 15.00, «Ханныг даш» 12.40, 18.20, 20.40 шактарда. «ВОСТОК»: Кичөөчүндө № 33, «Аныяк гардия» (2 се-риялы калы) 15.00, «Бажы чок айттыг кижиге» 18.30, 20.30 шактарда. «ЭНЕРГЕТИКА» БУЛТУРА БАЖЫНЫ: «Цепностиг ма-жарлашыны» 18.00, 20.00 шактарда.

СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫ

ССРЭ хамаатыныга дүүшөсө болган Со-вет Социалистик Республикалар Эвилелинге хоралыг чорукту чедирип турар үүлгөдишкенини үргүчү кылаң келгени даш ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумунун Чарымы бугура А. И. Солженицынын ССРЭ хамаатым бөдүр эрге-тини казан болган 1974 чылдын февраль 13-те Совет Эви-лелиниң девискеринде үндүрүп чоруккан.

Слөженицынын өг-бүлени оон соонче чорурун күзөөр болза, чоруй барып болур.

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ХЕРЕКТЕР ЭРГЕЛИНГЕ ТЫВА ДЫЛГА ПАР-ЛААР ДУЖУГАЛЫГ БИЖИК МАШИНАКЧЫ-ЗЫ ХЕРЕК. АЖЫЛААР КҮЗЕЛДИГ ЭШТЕР № 25-29 ТЕЛЕФОНЧА ДОЛГААР.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНӨР

Тираж 15953. ЧАҒЫН 38. Гыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном түдүрер чер, полиграфия болган ном садымын талазы-биле эргелинин типография, (Кызыл Шетинки-Кравченко кудумчуу бажын № 1). ТС—00074